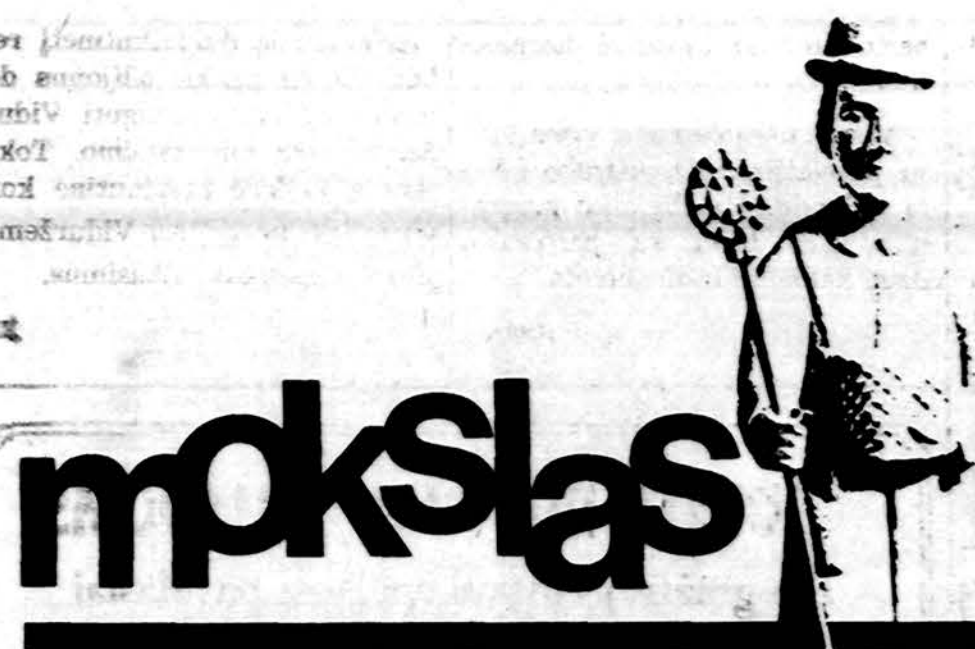

mpkslas — menas literatūra

DRAUGAS

ANTRIOJI DALIS / 1979 METAI

LAPKRIČIO MĖN. 10 D. / NOVEMBER 10, 1979

PART TWO — Nr. 262 (41)

Šiame numery:

Tūta turi du galus.
Meistro dirbtuvėje: Jurgio Jankaus romano „Anapus rytojaus“ analizė.
Prano Visvydo eilėraščiai.
Vilniaus universiteo reikšmė Lietuvai pirmaisiais dviem jo veiklos šimtmečiais.
Vilniaus šviesai skirta muzika Los Angeles mieste.
Šių metų lietuvių nuotraukų paroda.
Hamiltono lietuvių teatro viešnagė Chicagoje.

Kertinė Parasė

Tūta turi du galus

Ne tik lazda turi du galus. Tūta taipgi. Pro lazdos galą žiūrėdamas nieko nepamatysi, o pro vamzdį išvysi, kas vyksta kitame gale.

Yra Lietuvoje toks raštingas agitpropas Jonas Aničas. Šioje parasėje žiūniet jau buvo apibūdintas jo daugialypis vaidmuo (žr. Nr. 76). Partija Aničui pavedė pro padidinamąjį stiklą sekti lietuvių išeivijos gyvenimo poslinkius ir iš to daryti išvadas. Užduotis ypatinga, nes Krevlinui išeivija tebėra nepraryjama asaka.

Kad J. Aničas savo pareigą atlieka stropiai, matome iš vis dažnėjančių „Lit. ir meno“ savaitraščių spausdinamų paklodžių. Jų tonas yra įžūliai antišveiškas. Išvados klaidinančios. Mūsų kultūriniai veiksmai J. Aničas jaučia tik panieką. Dažną nesavaukštą emigracijos veikėją pertraukia bolševikinių pačių, pravardžiųjų nuzulintais žodžiais: klerikalai, vaduotojai, buržuaziniai nacionalistai, reakcininkai ir pan.

Na, o kad agitacinė rašliava būtų pakausytą faktais, J. Aničas išrankoja iš mūsų spaudos (jam prieinamos specbibliotekoje) įvairius išeivikų bėdų prisiminimus.

Rimtai pagalvojus, ir J. Aničas šiek tiek nevertėtų kreipti dėmesio. Bet tokia jau žmogaus silpnybė: pusiaulygiu labi norisi tuo pačiu atsilyginti, juo labiau, kad stebėjimo tūta turi du galus.

Dabartinės Lietuvos, tiksliau pasakius, okupacijos junga velkanti tautiečių gyvenimo niekinti neturime teisės. Pro išeivijos tūtos galą ir ten žvelgdami, matome visokeriopą veiklą, netgi pažangą. Tai natūralu lietuviams. Žmonės dirba, kuria, valgo, miega, poilsiauja ir pramogauja, reikalauja esant, išgeria. Jei kartais krautuvėse pritrūksta mėsinių produktų, tai tik dėl to, kad galvijai nesuspėja taip sparčiai tarybiškai žygiuoti ir socializma.

Reikia priminti J. Aničui, jog

pro mūsų stebėjimo lešį praeina beveik kiekviena ten išleista knyga ar periodika. Mes galime skaičiuoti viską. Gi eiliniai piliečiai Lietuvoje tokių teisių neturi. Reikiška, mūsų akiratis kur kas platesnis.

Skaitydami iš Lietuvos gaunamus raštus, džiaugiamės, jei jų turinyje neiškraipomi nei dabarties, nei praeities įvykiai, jei gyvenimo dalykai vadinami tikrais vardais. Bet piktinamės, kai leidinio samprotavimus užgula kreivas priespaudos šešėlis, arba, kai iškyla dvasinio nuosmūgio faktai.

Pavyzdžiui, gana blankiai dabar atrodo Vilniaus muzikinė kultūra. Tik pasiskaityme įžvalgaus kritiko E. Gedgaudo straipsnį š. m. „Lit. ir meno“. Kritikas aprašo simfoninį koncertą: Sibelių „antrosios atlikimas turėtų galėtų tapti šokių tokiu kultūrinio įvykiu mieste, kur išprekystalio išperkamos net ir vidutiniškai išverstos knygos (užsienietiškos — Pr. V. pastaba). Vidutiniškai interpretuojamo (galbūt atspindint kažkokias Sibelių atlikimo tradicijas) didžiojo simfoninio kūrinio puslėte salėje klausosi pagal abonentus susirinkę mokinukai, kurių suvokimo lubos geriausiu atveju siekia „Spragtuko“ suita. Namie likę tėčiai ir mamos, matyt, inike skaito „prekystalinį“ romaną...“.

O štai stebėjimo lešyje vėl įsiremina liūdnotas reportažas iš Kapsuko (Marijampolės). Rašo Viktoras G.: „Į Šekspyro sonetų, palydimų barokine muzika, koncertą, nepaisant reklamos, susirinko apmaudžiai mažai klausytojų. Kur dingio miesto anglių kalbos, literatūros dėstytojai? Matėsi tikitai vienas kitas veidas. Pagrindinę klausytojų dalį, kaip paprastai, sudarė pedagoginės mokyklos auklėtiniai (...) Panašiai atsitiko ir su aktoriaus A. Bružo kūrybinio vakaru, į kurį buvo susirinkę... apie 40 mokinių ir keli mokytojai“.

MEISTRO DIRBTUVĖJE

J. Jankaus romano analizė

A. LIULEVICIENE

Jurgis Jankaus, ANAPUS RYTOJAUS. Romanas. Išleido „Ateitis“ 1978 m. Spaudė „Draugo“ spaustuve Chicagoje. Aplankas autorius. Leidinys 296 psl., kaina — 7 dol., gaunamas ir „Drauge“.

Petras Mikša — simpatiškas, jau pagyvenęs, bet dar labai guvus pokarinis ateivis, kadaise inteligentų luomo, o dabar sąžiningas fabriko darbininkas kažkuriam Amerikos miestely, įtartinai panašiam į Rochesterį, nes kurgi kitur tiek sniego iškristų? Mikša — apsišvietęs žmogus ir jam rūpi žmonijos likimo ir gyvenimo reikšmės klausimai, kuriuos jis sugeba iškalbiai, nors kartais gal ir naivokai, nagrinėti. Antra vertus, padangėmis jis neškradžioja ir ne tik tvirtai laikosi atsirėmęs į savo kasdieninį gyvenimą, bet ir jo smulkmenomis tiesiog mėgaujasi — išgelbės iš sniego pūgos juodą mergaitę ir patsivedęs namo, ją begaivindamas, ne tik aptaria juodų kojų ir veltinių vaidmenį savo paties kasdieninėje rutinoje, bet ir skaitytojui išdėsto, koks uogienų pasirinkimas jo namuose (vyšnių, aviečių arba juočiųų serbentų — pastaruosius jis pats augina). Jis neįsijosi vaikystės prisiminimus iš Lietuvos kaimo — apie dėdę Polikarpą, išėjusį besnįgant pas kaimyną juos prašyti ir nebegrįžusį, apie Rurienę, deginusią savo mžąjį pirštą, kad iš jo išvartytų velnią, apie šlubą, susirietusį senį Leibą, kepusį ir pardavinėjusį riestienius. Visi jie išnyra kaip pirmą pradžiai neišaiškinami Mikšos samonės turtai. Bet jis nesvetimas nei savo gyvenamam miesteliui, kurio peizažą, perpintą savo paties jausmais, jis vaizdžiai perduoda, ir taip pat jautrus Amerikos visuomenės negerovėms: rasinei nesantaikai, skurdui, smurtui. Be to, jis labai gražiai sugyvena su savo taip pat nebejauna žmona Onute, su kuria šeima jau užaugino ir į pasaulį išleido. Žodžiu, pasaulio druska. Tad kam kam, bet Mikšai savo proto blaivumu ir dvasine pusiausvyra, atrodo, netektų abejoti.

Netektų, jeigu ne Jurgio Jankaus pasinėsimas šiame naujajame romane su savo herojaus

dvasine pusiausvyra pažaisi, ją išnarstyti ir pabandyti iš naujo kitaip sudėti. Į žaidimą kviečiamas įsijungti ir skaitytojas, ir neapsivils tai padaręs. Ne vien smagu knygą skaityti dėka jau pažįstamo Jankaus gabumo suintriguoti savo pasakojimo sklandumu, bet ir įdomu greitai patirti, kad žaidimas didele dalimi sukasi apie patį pasakojimo meną. Neatsitiktinai turbūt ir autoriaus parinktas knygos viršeliui aplankas yra reali fotografija — jis pats, autorius, palinkęs prie savo darbo stalo, priešais jį lentynos, pilnos storų knygų, tarp jų apšviesti stovi „Lietuvių literatūros istorijos“ tomai ir išsikūsi besišaipančio velniukšio figūrėlė. Tad „Anapus rytojaus“ atversdami, esame tartum įleidžiami į paties meistro dirbtuvę. O čia, aišku, iš dalies veikia rašytojo sugebėjimas ir igudimas, o iš dalies grynai burtai. Meistras pasakotojas sugeba savo amato techniką nepastebimai paversti burtais.

Skaitytojui leidžiama sekti, kaip pagrindinis veikėjas Petras Mikša rungtis su jį ištikusiu klausimu: ar gali žmogus iš anksto patirti, kas dar tik bus? Ar gali sutikti žmones, kurių dar nėra sutikęs, dalyvauti įvykiuose, kurie dar neįvykę? Ar gali jis sau tikėti, kad jauna, patraukli negrė Klaudija, kurią jis išgelbsti iš sniego pūgos ir po dienos randa savo paties namuose nužudytą, jis vėl sutiks ligoninėje, pats ten atsiradęs po pirmųjų sukrečiančių įvykių? Ir kas tas paslaptinis, gaisras pacientas milžinas negras ristikas Jack Robinson, vėliau persimainęs į juodvarnio sūnų — Rabeson, iš kurio kyla grėsmė Klaudijai, bet kuris po miestą vėliau sekioja Mikšai, kad nusitaukų pasmaugty? Ir kodėl Rabeson dingsta, o jo vieton stoja Big Bill, šį kartą tikras negras kvartalo gyventojas, Klaudijos didžiulė apgaulė, arba jam protas maišosi, arba tikrovė yra dar kaip nors kitokia ir todėl dar baisesnė. Jis neatlyžtamai savo gyvenimui teisybę gina, kol „stebuklingas“ įvykis pačiam gale — atsiradęs Klaudijos įrašas Mikšai padovanotoje knygoje — Petro Mikšos tiesą neištrinamai palidija. Bet tuo pačiu metu šis autorius pokštas nustelbia visas ligtolines veikėjo pastangas patiemis išsiaiškinti, kas iš tikrųjų su Mikša yra įvykę. Juo tarytum apginama fantazijos teisė į save pačią. Tai autoriaus paskutinis gestas, sakantis, kad jis nežada atsitiinti neįtikėtinos istorijos, nežada gražinti ir pusiausvyrą visiškai iš pagrindų išjudintą pasaulį, kad jis visą laiką ir tegalvojo žaisti ant realybės ir fantastikos ribos.

Skaitytojas tuo pačiu metu simpatizuoja per visą knygą besitęsiančioms Mikšos pastangoms susiorientuoti jo peryvenamumu ir, knygą skaitant, tampa tikslu įvykiuose, į kuriuos yra panaršęs Mikša, kaip kartais ji gelbsti, kartais sulauko jo pastangas išvengti ir įvykių paviršių. Ko Mik-

Rašytojas Jurgis Jankaus

Nuotr. Vytauto Mažeiko

seserys, atsilanko jo žmona, parapijos klebonas Petras, darbovietės viršininkas Frankis, nešinas tuo pačiu degtinės buteliu, įteikiamas jam tas pats vaisių krepšelis iš Milano gatvės gyventojų, tariaimi tie patys žodžiai tarp Mikšos ir jo lankytojų. Kadangi niekas neįstengia ar nesutinka Mikšai paaiškinti, kaip čia iš tikrųjų yra, Mikša pagrįstai susirūpina: arba prieš jį vykdoma didžiulė apgaulė, arba jam protas maišosi, arba tikrovė yra dar kaip nors kitokia ir todėl dar baisesnė. Jis neatlyžtamai savo gyvenimui teisybę gina, kol „stebuklingas“ įvykis pačiam gale — atsiradęs Klaudijos įrašas Mikšai padovanotoje knygoje — Petro Mikšos tiesą neištrinamai palidija. Bet tuo pačiu metu šis autorius pokštas nustelbia visas ligtolines veikėjo pastangas patiemis išsiaiškinti, kas iš tikrųjų su Mikša yra įvykę. Juo tarytum apginama fantazijos teisė į save pačią. Tai autoriaus paskutinis gestas, sakantis, kad jis nežada atsitiinti neįtikėtinos istorijos, nežada gražinti ir pusiausvyrą visiškai iš pagrindų išjudintą pasaulį, kad jis visą laiką ir tegalvojo žaisti ant realybės ir fantastikos ribos.

Skaitytojas tuo pačiu metu simpatizuoja per visą knygą besitęsiančioms Mikšos pastangoms susiorientuoti jo peryvenamumu ir, knygą skaitant, tampa tikslu įvykiuose, į kuriuos yra panaršęs Mikša, kaip kartais ji gelbsti, kartais sulauko jo pastangas išvengti ir įvykių paviršių. Ko Mik-

kes anapus rytojaus, tiek jam pavysta ir skaitytojui nuolat kelti klausimą, ką gi visa tai reiškia, ir kas tuomet šitas Petras Mikša turi būti: beprotis, sapnuotojas, iš mirties atgijęs ligonis, regėtojas, pranašas, paprastas autorius irankis, o gal persirengęs rašytojas iš žodžių ir įvaizdžių nepaliaujamai pinantis realybę „kurios niekur nebuvo ir niekur nėra, bet visiškai tikrą ir kiekvienam kuriuo nors požiūriu artimą“, kaip pats autorius yra sakęs (žr. LE, IX, p. 284)? „Anapus rytojaus“ tartum žaismingai primena, kad yra panašumo tarp visų šių žmogaus dvasinio būvio kategorijų ir tokiu būdu siūlo teisingiau išmatuoti žmoniškąs vaizduotės galias, jos nuostabų pajėgumą tikrinybei ir mirazams, bet, deja, daug mažesni sugebėjimai tarp jų atskirti: „kaip tu kovosi su mirazu, su daiktu, kurio nėra, bet kuris stovi akyse ir traukia į save. Ir taip traukia, kad negali atsispirti“, apgailestauja Mikša (p. 231).

Todėl turbūt pats didžiausias pasitenkinimas, skaitant „Anapus rytojaus“, kyla iš kompozicijos sudėtingumo ir to meistriskumo, kuriuo temos sujungiamos viena su kita. Sekdami šį procesą, jaučiam, kad vis dėlto „gražiai padaryta“. Atkreipę dėmesį į pasiskirus žodžius, netrukus matome kaip atsikartojantys įvaizdžiai ir žodiniai deriniai pina mūsų akiai turtinę audinį. Vienas iš gausybės tokių pavyzdžių būtų sniego rishimas su baimė. Jis prasideda Mikšos nežymia pastaba, kad jo įprasta ir maloni kasnaktinė kelionė namo po darbo vasaros metu žiemą pasikeisdavo: „Net ir šviežių pėdų sniege nebebuvo matyti. Aplinka neteko jausmo, savotiškai keisto glaudumo, tampo dykuma“ (p. 7).

Sniego ir baimės ryšys komplikojasi ir gilėja, kai Mikša laukiamą pavasarį ir tirpstantį sniegą sieja su savo neįtikėtinais peryvenimais: pagalbos besišaukiančia jauna juoda moterim, savo žmonos žiauriai subraižytu veidu. O kada Mikša sniego užverstam miestely keliauja autobusbais, grįvinėja šaligatvius, gaminiojas Robinsono šmėklos, sniegas tampa priemone augančiam Mikšos vidiniam sąmyšiui ir klajojimui nežinomybės įreikšti. Knygos stiprybė ir Mikšos monologai, o gal halucinacijos, kada jis perduoda savo samonėje slypinčių vaizdų besiklostymą, jis ne tik mato, bet ir girdi, ir jaučia ir pats reaguoja. Štai Mikša, susijaudinęs, kad neva Rabensonas atsekęs jį iki pat namų ir, kankinamas nežinios, kaipgi sau aiškinti šią baimę, užsnūsta ant sofos savo salionėly, kol žmona ruošia pietus:

Virtuvėje tarpas nuo tarpo barkšteli indai, nosį pasiekia kvapas, o ant jo kabo mažai skambaliukai ir sidabriniai skambtelėjimai pritaria indų barškėjimui. Žalia banga užlieja gelsvą smėlį ligi pat kojų, palieka putų dribsnius, o pati grįžta atgal ir kaip žalia banginio nugara nuplaukia į horizontą ir nuskaista. Iš putos dribsnių išreplioja krabas, eina per smėlį skeras, nuo kiekvieno kojų palietimo smėlis suksamba aiškiai sidabrinu skambėjimu. Skambėjimai susidėsto į eilę, susipina į girdėtą melodiją. Labai ži-

(Nukelta į 3 psl.)

Meistro dirbtuvėje

(Atkelta iš 1 psl.).

noma, dažnai girdėta. O taip! Žinau! Dabar žinau. Ciurlionis! Ciurlionio preliudas, tik niekaip negaliu atsiminti kur... (p. 217).

Ir krabai ir jūros bangos turi savo nuosavas roles kitur knygoje — kas nuostabu, kad dėka autoriaus mįklumo iš jų sąveikos, tokiose ištraukose kaip šioje, gimsta melodija, kurią girdi ir skaitytojas. Struktūriniu atžvilgiu knyga taip pat permatomas skaitytojui, nes jam leidžiama anksčiau nei veikėjui Mikšai įtarti, kad dalykai kartojasi. Taip pavyzdžiui, pradėję knygą skaityti kaip realistinį detektyvinį romaną, nustembame, kai vyras su dryžuota eilute, tardęs Mikšą po Klaudijos nužudymo, staiga apsieiškia antrą kartą dar keistesnėse aplinkybėse. Nuo šia skaitytojas dėmesį sutelkia į tuos pasikartojimus, noredamas išvengti, ar yra kokia progresija pasikartojančiuose Mikšos sapnuose ir ar iš tiesų jam bus įmanoma tikrovę pervankyti.

Toliau ypač įdomu stebėti autoriaus laviravimą ant ribos tarp realistinio gyvenimo vaizdavimo būdo ir fantastikos. Jau pats pradinis knygos skyrius, kur Mikša pasakoja, kaip jis eina iš darbo namo pamažu įveda skaitytoją į tolygiai daiktus perkeičiantį sapnovaidį, nutviekstą mėnulių šviesos. Reikšminga, kad šis pastarasis vaizdas susikuria tik pasakojančio vaizduotės pagalba. Baimės grėsmė, kaip viso pasakojimo variklis, čia išnyra, bet ir vėl atsiraukia — ją pergali stipresnis pasakojančio noras estetiniai savo pasakojimą apipavidalinti.

Kai įpratau į vidurnakčio tūtumą, praėjo ir neįaukumas. Net ėmiau rasti gražių vietų, ypač kai mėnuo šviesdavo. Kreivų namų šešėliai kapojo gatvę keisčiausiomis formomis, ir išvargusioje galvoje imdavo rodytis, kad einu ne gatve, bet per suklotus nuostabius dailininko paveikslus. Tokiomis naktim grįždavau nebe kaip iš purvino fabrikelio, bet iš didelės meno parodos ar iš teatro, kuriame tebuvo tik aš ir tuščioje sceno-

je tolydžio besikeičiančios dekoracijos (p. 7).

Tai nuoroda skaitytojui, kad ir knygoje bus pertvarkoma kasdieninio gyvenimo realybė. Bet taip pat tai geras pavyzdys kaip visoj knygoje detalės viena po kitos nepertojamai renkamos tam, kad pasakojimas pamažu kiltų į fantastikos skliautą (čia prisimenama Senas Kareivis Matutis) nešdamasis kuo daugiau tu realistinių detalių su savim. Kartais kaip vėžiai ir jūros bangos, kaip Leibos tešla, tik per jas atsiskleidžia pagrindinės knygos temos, kartais, kaip klebono Petro vnyas ir lietuviškas sūris, kartu su jo paaiškinimais, jos veikia tik kaip geriau ar blogiau pavykę komiškas atoslūgis.

Laviravimą tarp realybės ir fantastikos ypač gražiai iškelia veikėjų sugrupavimas. Savaimė aišku Mikšą lieka mįslė. Ir dar todėl, kad jis pasakoja pirmuoju asmeniu, mes tegalime jo charakterį atspėti iš jo kalbos naudojimo būdo, o pastarasis kaip tik rodo, kad jis grumiasi su ribos tarp tikrovės ir nesuprantamybės klausimu. Duodama pakankamai pagrindo spėti, kad tiek maloninai Klaudija, tiek balseji Robinson ir Big Bill, slaugė Gloria Pomeroy po savo mirties tebedirbanti lignonėje, ir moteris su taškuotomis kelnaitėmis užsningtoje gatvėje kyla iš Mikšos vidinio pasaulio. Tuo tarpu jo žmona Onutė ir klebonas Petras labai tvirtai realistiškai suręsti personažai, ir todėl patikėjimas jiems Mikšos paslaptingų pergyvenimų, kuriuos jie skirtingai priima, praturtina viso klausimo svarstymą. Onutė nemeluoja ir geras žmogus. Kaip tik šis jos žmogiškas gerumas, šilumas, paprastumas, autorius tobulai išlaikomas ją vaizduojant, tampa knygoje realybės poliumi. Mes labiau linkstame rimtai žvelgti į Petro Mikšos padėtį kaip neišaiškinamą, nepalaikyti jo iškart pamišėliu todėl, kad ši moteris joje implikuota. Jos tikėjimas Petro teisybe, jos dalinimasis jo pastangomis suprasti, kas aplinkui juos vyksta ir kaip tai rišasi su galutinio visatos išaiškinimu, liudija tam tikrą laikyseną pasaulio atžvilgiu — atvirumą ir neužgož-

mą kito žmogaus savimi, savąja tiesa ir įsitikinimais. Onutė čia tartum idealaus skaitytojo prototipas, kuris pasirodęs klausytis ir noriai dalyvauti labiausiai neįtikėtinoje istorijoje. Klebonas atvirkščiai yra įdomus kontrastas. Jis irgi prileidžia, kad kas nors neįprasto, gal net su antgamte susijusio, galėjo Petrai atsitikti, bet ji lydi nesukrečiamas įsitikinimas, kad tai vis dėlto vis tiek nieko daug nereikščių. Klebono niekas gyvenime daugiau nedomina — jis viską matęs, viską žino, visą pasaulio išmintį perseikėjęs ir tolstojiškai nutaręs, kad nieko daugiau nereikia žinoti, išskyrus evangelijas. Deja, jis tokiu būdu taip pat atstovauja gana neevangeliskam nuovargiui ir bodejimiui gyvenimu ir sudaro skaitytojui keistoką įspūdį, kad jo asmeny šventumas ir nihilizmas susiliečia.

Visos šios užuomazgos — detektyvinio romano, melodramos, metafiziško „thrillerio“ ir kūrinių, kaip rašytojo samonin-gos meninės konstrukcijos — dariniai surinktos ir surištos. Malonu stebėti, kaip „Anapus rytojaus“ meniškasis pavidalas formuojasi prieš akis, o taip pat įsusti, kaip autorius žadina klausimus, vis tiek ar į juos būtų pajėgiama atsakyti, ar ne. Bet iš čia ir kyla pagrindinis knygos trūkumas. Autorius neišsprendžia nepa-dejęs aiškinti Mikšos pergyveni-mų statuso tikrajame pasaulyje. Vedanti mintis atrodo labai vai-singa: mažų žmonių miržėliūs, kurie jiems dažnai palaikomi kaip nenormalumo reiškiniai, galima sugrąžinti su didžiųjų politikų ir kraugerių miržais — koncentracijos stovyklomis ir gulagu, ir tada pasvarstyti, kur iš tikrųjų yra tiesa. Bet neatrodo, kad iš to kylantis filosofavimas — tarp Petro Mikšos ir kunigų klebono — būtų kylaigai esminis. Viena, tie klausimai keliai labai nedrąsiai. Todėl, užuot didinę knygos idėjinį krūvį, ji savotiškai atskleidžia. Antra, jie ne visi pakankamai įlieti į knygos visu-mą: Leninas figūruoja nors tiek, kad Mikša lemiamais momentais skaito jo biografiją, bet ką kny-gai prideda Teilhard de Chardin, pasitelktas kaip modernios teolo-gijos imasi skaityti Onutė? Dėl šitų priežasčių silpnėję laikyti-na ir klebono moralizavimas,

Bronius E. Lilkaukas

is atstovuos Lietuvos nuotraukų parodos M. K. Ciurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje. Paroda dar atdara ir šį savaitgalį.

Avieši mėnesiena

ypač jo pasikėlimas į aukštį, kurio jis, knygoje būdamas neveikiantis, o vien kalbant veikėjas, nėra gi jokių būdu užsipelnęs. Jis, kaip išminties balsas, kuriuo pasiskliauna Petras ir Onutė Mikšai, tik nesigilina daugiau į religinius klausimus, ir dėl šio pristatomas šventesnių už tuos, kuriems tie dalykai dar teberūpi. Gerai bent, kad Jankus leidžia Mikšai klebono „receptais“ vienoj vietoj suatbejoti: „Argi ir jis Evangelijoje tik tiek tesurado? Pradėsiu apie miržus, ir pats įsijungsiu į tarpą, kurie nemoka be tuštybės kaip nors, kuo nors išsikirti“ (p. 233). Netvirtas religinių reikšmių, kurių atrodė knyga siekia, valdymas prasikiša ypačiai pačiame gale, kada jos, atrodo, turėtų susitelkti į galutinį norimą išpildį. Klaudijos tariamas apsieiškimas iš anapus mirties sugretinamas su prisikėlusio Kristaus pasirodymu savo mokiniais. „Ar tai nepratęse realybės toli anapus mūsų žinojimo ir pažinimo?“, klausia Mikša visai pagrįstai (p. 294). Bet kontekste visiš-kai nesiderina du dalykai. Esminis krikščionių įsitikinimas yra, kad buvimo Paslaptis, visoj savo

nežinomybėje ir nesuprantamybėje, vis dėlto yra patikima — Dievu galima pasitikėti, kaip yra atskleidęs Kristus savo gyvenimu, moks-lu, kančia ir prisikėlimu. Tuo sikiiauna Petras ir Onutė Mikšai, pergyvenimas yra siaubas ir šal-tas prakaitas, o paskutinis klausimas: argi baimė „būtų amžinės, nė ir už nemarumą?“ (p. 296). Jeigu knyga neįstengia derinti šių dalykų, užuomina apie Kristų telieka dievobaiminga detalė, nevisai vietoj, nes ji nerodo čia nei religinės, nei meninės galios.

Aplamai, atrodo, kad Jankaus dar vis neišsprendė, kokį suteikti tikėjimui vaidmenį kūrinyje plotmėje. Galia, nes tam tikrą pras-mę „Anapus rytojaus“ jis palie-čia ir žaidžia su pačiu radikaliau-siu iš visų religinių klausimų — žmogiškos būties prasmės klau-simu. Ji aištriai pastato Onutė: „Ar yra kur nors koks planas, ar tie taip sumesta, suvelta, kaip didmiesčio šiukšlynė?“ (p. 279). Skaitytojui irgi rūpi, kokio gi po-būdžio ta nemari baimė, persunkusi Petrą ir Onutę. Ar ji teskirta būti maloniui šiurpuliu, kylančiu iš to, kad nesuprantami prasi-vė-

re nenumatyta Visatos plotmė, kaip siūlytų klebonas? Ar ji sie-via toliau ir kyla iš nežinojimo, ar visos knygoje ryškintos plot-mės — tikrovės, fantazijos, ligos, sveikatos, gyvenimo ir antgamtes iš viso kuo nors laikosi? O gal nie-kas jų nelaiko? Gal jos susilieja neatskiriama, ir visa aplinka tē-ra tik sniego, baltuma. Atrodytu, kad šitokia baimė sudaro foną, ne vien veikėjo Mikšos gyvenimo prasmės klausimui, bet ir rašyto-jo darbo prasmės klausimas at-sistoja prieš ją. Čia būtų dar vie-nas pagrindas matyti, kaip labai giliai tikėjimo klausimas įgludęs Jankaus kūryboje, nes „Anapus rytojaus“ ryškiai juntame, kad tiesiama analogija tarp kūrybinio proceso ir tikėjimo į pačią gi-liausią tikrovę, prašokančią pro-ribas. Tik tai analogijai menin-iui sėkmingai išreikšti pritrūks-ta ar religinių tradicijų platesnio pažinimo ir labiau užtikrinto apvaldymo, ar ryžto ir drąsos skverbti dar toliau į tuos klau-simus, kurie mums galutinai la-biausiai rūpi.

Baigiant norėtusi pasiūlyti tris motyvus, kodėl „Anapus rytojaus“ laikytina svarbia knyga mūsų

na, kaip jau pradžio užsiminta, ji yra gan ryškus pavyzdys tam tikros literatūrinės srovės, kuriai būdinga tokia situacija, kada kū-rinys atspindi pats save, savo sa-rangą ir sukūrimo procesą, atmu-ša savo paties pavidalą. Tokių sangražinių kūrinių mūsų lite-ratūroje nedaug, ir čia Jankui tenka išskirtinė vieta, nes jis jau savo romanu „Paklydę paukščiai“ ir ne viena savo novele yra ban-dęs pateikti rašytojo ar pasako-tojo kuriamajį aktą, skaitytojui parodyti, kaip išrandami veikėjai, kaip vairuojamas veiksmas, kaip nustatoma ir valdoma įvykių reikšmė. Antra, savo fantastiniais elementais. „Anapus rytojaus“ iš naujo patvirtina Jankaus kūrybos ypatingą ryšį su pasakomis ir iš to kylančią jo labai samoningą pasakotojo laikyseną, ne malvią, ne „objektyvią“, ir jokių būdu ne betarpišką. Ir šitas tyčinio samo-ningo pasakotojo požiūris išau-dojimas atsiranda kaip tik dėl to, kad autorius seniai žino, kokių būdu pasakos surištos su gyveni-mu. Romane „Be krantių“ moky-tojas, ankstyvo rudens dieną išsi-vėdęs vaikus į gamtą, nutaria, kad diena per graži aiškinti jiems apie voratinklius. Verčiau jis jiems pasaka pasaką apie mērgaitę, jos mylimąjį ir jos pamiltą motiną. Pasakos vis dėlto neisba-gia, nes dar ne viską ryžtasi vai-kams pasakoti kaip iš tikrųjų yra. Tada paleidžia vaikus namo; gal-vodamas: „Jie smagūs bėga namo ir nešasi naują pasaką, kurią ka-da nors kiekvienas atskirai išgy-vens“ (p. 113). Kas vyksta pasa-kose, tą mes, paprasčiausi žmo-nės, pakartojam savo gyvenimo-oje, tačiau su variacijom ir savi-tai. Pasakos įstengia gyvenimą iš anksto nušviesti. Pasakų pa-galba gyvenimą geriau supran-tam, jo galimybes geriau įvėlinam, ir jo ribas geriau įvertinam. Tre-čia, šiuo metu pagyvenusius susido-mėjimas visais literatūriniais žan-rais, o ypač fantazavimu, kur autoriaus pagrindinis tikslas yra supinti temas, nustatyti ryšius, megzti veiksmą, traktuoti veikė-jus kaip vidujinius elementus, kad gautųsi daili vidinė sąnau-ga. Tai kryptis, kuri reikškesni-vi-duramžių romanuose anksčiau, negu realistinio romano kritėri-jai užvaldė pažūras ir prozą. Šis susidomėjimas gyvai reiškiav šiuo metu ir Lietuvoje. Teigiama, sa-

(Nukelta į 4 psl.)

Vilniaus universiteto reikšmė Lietuvai pirmaisiais dviem jo veiklos šimtmečiais

Paulius Rakšauskas

Tęsinys iš praėito šeštadienio

6 Šį Lietuvos jėzuitų provincijos tautinį įvairumą reikia turėti prieš akis, norint apibūdinti, pavyzdžiui, Vilniaus universiteto rektorių tautybę. Pirmaisiais 40 universiteto veiklos metų jo rektoriai buvo daugiausia Vilniuje dėstę užsieniečiai profesoriai arba iš Prūsijos bei Lenkijos kilę Lietuvos provincijos jėzuitai. Pirmasis lietuvis tapęs universiteto rektorium buvo Jonas Gruzevskis. Pradedamas 1618 metais, jis universitetui vadovavo 7 metus; vėliau dar dvejus metus ėjo tas pats pareigas apie 1640 metus. XVII a. viduryje ir to amžiaus antroje pusėje lietuviai arba žemaičiai jėzuitai gana dažnai pasiekdavo ir vadovaujančių pozicijų. Pirmajame universiteto veiklos šimtmečiuose buvo 27 rektoriai, iš jų aštuoni — jei pridėsim dar gudą, bet mokyjusi ir lietuviškai Paulių Bokšą — devyni rektoriai (taigi, visas trečdalis) buvo

lietuviai. Žinant, kad tokioms pareigoms tinkamų lietuvių jėzuitų buvo tikrai praėjus 40 metų nuo universiteto įkūrimo, per likusius 60 pirmojo šimtmečio metų susidaro net pusė visų rektorių, kurie šaltiniuose nurodomi kaip „lituanus“ arba „samogita“. Tai daug ką pasakanti proporcija! Ji atspina su žinomų lietuvių, lietuvių kalbos ir dvasios puoselėtojų: Konstantino Sirvydo, Jono Jaknavičiaus, Žygimanto Liauksmo ir kitų veikla Vilniaus akademijoje. Toje lietuvių kalba, istorija, papročius gaivinančioje atmosferoje subrendo nemaža aktyvių lietuvių ir žemaičių, kurie vėliau iškilo iki svarbiausių atakingų vietų. Šiuo metu neturiu sistemingai padaryti, visą laikotarpį apimančių universiteto personalo analizę. Čia patieksiu bent keletą duomenų, liečiančių Vilniaus akademijoje XVII amžiuje dirbusius kunigus jėzuitus. 1626 metų pavasarį joje dirbo 22 kunigai jėzuitai, 8 iš jų buvo „lituanai“ ir 3 „samogitai“, taigi lygiai 50 nuoš.; iš kitų galima paminėti mozūrus, kurių buvo 6. 1633 metais nurodyta Vilniaus akademijoje (įskaitus dar tebestudijuojančius, daugiausia IV metų teologus)

viso 31 kunigas; iš jų 11 buvo „lituanai“ ir 2 „samogitai“, arba 42 nuoš. bendro kunigų skaičiaus; iš kitų 12 buvo „masovitai“ arba mozūrai, vienas — Grigalius Simanavičius — buvo lenkas, bet jis trejus metus buvo sakęs lietuviškai pamokslus ir aiškines katekizmą. 1636 metais: viso 27 kunigai, iš jų 8 lietuviai ir 1 žemaitis — taigi, tikslai trečdalis arba 33 nuoš.; iš kitų nurodyti 9 mozūrai ir 2 lenkai. 1639 metais: viso 29 kunigai, iš jų 8 lietuviai ir 1 žemaitis, arba tik 31 proc.; mozūrų buvo 8. 1655 metais, t.y. prieš pat žiaurų rusų ir kazokų į Vilnių įsiveržimą, akademijoje buvo viso 43 jėzuitai kunigai (rektorius irgi lietuvis: Albertas Kojalavičius), 21 jų buvo lietuviai ir be to dar 4 žemaičiai, tai sudarė jau 58 nuoš. visų kunigų; tuo tarpu iš mozūrų tebuvo tik 6, ir 1 lenkas. Po didžiojo sunaikinimo sugrįžus į Vilnių, 1658 metais, randame tikslai 8 kunigus, dirbančius daugiausia pastoracijoje, nes universitetas tuomet neveikė, iš jų 5 buvo lietuviai (jų tarpe du Kojalavičiai: Albertas ir Kazimieras, Jonas Jaknavičius), procentais būtų 63 nuoš., tur būt aukščiausias procentas visose 200 metų istorijoje, bet padėtis nebuvo normali. 11 metų vėliau, 1669 metais, kai viskas jau buvo grįžę į normalias vėžes, iš 22 kunigų Vilniaus akademijoje 8 buvo lietuviai ir net 5 žemaičiai, taigi 59 nuoš., — maždaug tiek pat kaip 1655 metais; pažymėtina kad ir dabar rektorium buvo lietuvis Andrius Valavičius. Tais pačiais 1669 metais tebuvo 3 mozūrai ir 1 lenkas. Jei žvilgtelėsime dar į 1672 metus, matysime, kad lietuvių skaičius per trejus metus gerokai sumažėjo: iš 20 jėzuitų kunigų tik 4 nurodyti lietuviai ir 2 žemaičiai; procentais — 30, — tikslai pusė to kaip prieš trejus metus. Tuo tarpu buvo 5 mozūrai, 1 lenkas, bet ir 5 gudai ir 2 prūsai. Rektorium tais metais buvo irgi lietuvis: Stanislovas Tupikas.

Kaip paaiškinti tokį staigų per 3 metus lietuvių proporcijos sumažėjimą? Pri-

pažinsiu, kad šio klausimo giliau nena-grinėjau. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog prieš tai Vilniuje buvo kur kas daugiau lietuvių kunigų, kurie dirbo lietuviškoje pastoraci-joje. Tų trejų metų laikotarpyje, matyt, keli jų buvo perkelti į kitas vietas. Tačiau nenei-giu, kad medžiaginiai atsistatymo rūpesčiai galėjo prislopinti idealius tautinius polė-kius. Čia pavaizduota lietuvių jėzuitų Vil-niaus akademijos sąstato buvimo kreivė, manau, leidžia tvirtinti, jog labai galimas dalykas, kad XVII a. viduryje pasireikšusi vystymosi kryptis būtų ilgiau pasilikusi ir gal nulėmusi tolimesnį universiteto raidą, jei ne tas nelauktai viską iš vėžių išmušęs rusų su kazokais 1655 metais smogtas baises smūgis. Kol buvo iš jo pakilta ir atsi-gauta, pirmiausia teko sutelkti visas jėgas egzistencijos problemoms, nebėliko vietos kitokiems siekimams.

Iš kitų laikotarpių, deja, šiuo metu neturiu panašius statistikų, bet bendra tendencija liko visą laiką, būtent, kad pačių jėzuitų tarpe lietuviai su žemaičiais sudary-davo daugumą vieną trečdali.

7 Kitas įdomus klausimas, tai kiek Lietuvos provincijos jėzuitų dar mokojo ir vartojo lietuvių kalbą. Nes ne kiekvienas jėzuitas, kuris buvo vadinamas „lituanus“, jau tuo pačiu mokojo ir lietuviškai. Čia pateiksiu keletą duomenų iš 1651, 1665, 1761 ir 1770 metų. Jie liečia ne tikslai Vilniaus universitetą, bet visus Lietuvos jėzuitų provincijos narius: kunigus, klierikus ir bro-liaus. 1651 m. Lietuvos provincijoje buvo viso 601 jėzuitas, jų tarpe 117 lietuvių ir 33 žemaičiai, kas sudarė maždaug 25 proc.; tuo pačiu metu provincijoje buvo 171 jėzuitas

„masovita“ — mozūras arba 28,5 proc.; prūsų 16,5 proc.; gudų 11 proc. ir t.t. Į XVIII a. pabaigą vaizdas keičiasi lietuvių naudai: 1685 metais iš viso 639 jėzuitų lietuvių buvo jau 144 ir žemaičių 77, apskritai paėmus, 35 proc. (taigi, 10 proc. daugiau), mozūrų skaičius gerokai sumažėjo — tikslai 127 arba 19,5 proc., prūsų šiek tiek padau-gėjo — 18,5 proc., gudų irgi šiek tiek daugiau — 13,5 proc.

Kitoks vaizdas XVIII a. antroje pusėje. Jo negalima tiesiogiai lyginti su ką tik minėtuoju, nes ankstesnioji Lietuvos jėzuitų provincija 1758 metais vėl buvo padalyta, iš jos išskiriamą specialią Mozūrų provinciją su centru Varšuvoje. Tokiu būdu atkrito lenkiškos sritys ir dalis gudųskų. Likusioje Lietuvos provincijoje buvo labiau sukon-centruotos lietuviškos istajos, nors ir jos sudėtį ir toliau įėjo tiek Prūsijos tiek Lat-vijos kolegijos bei rezidencijos ir taip pat Gudijoje veikiančios Slonimo ir Naugarduko mokyklos. Tokiu būdu 1761 metais iš 588 Lietuvos provincijos jėzuitų 162 gyve vadino lietuviais ir 62 žemaičiais, — 38 proc. visų jėzuitų. Šiuo atveju galima tiksliai nustatyti ir jų lietuvių kalbos mokėjimą, nes prie kiekvieno parašyta, kurias kalbas jis vartoja. Iš 162 lietuvių 85 mokojo lietuviškai, o iš 62 žemaičių net 61, t.y. beveik visi, kalbėjo lietuviškai; be to, dar 31, kurie nebuvo nei lietuviai, nei žemaičiai, mokojo lietuviškai (būtent, 8 gudai, 8 livonietiai, 4 kursiai, 4 varmijietiai, 3 prūsai, 2 „sub-sylvani“ — iš Pamiškio, t.y. Pinesko apy-linkių, ir po 1 mozūrą ir lenką). Tokiu būdu viso 177 jėzuitai iš 588 tais metais vartojo lietuvių kalbą, tai sudaro 30 proc. arba beveik trečdali. Pagaliau 1770 metais, prieš pat ordino uždarymą, Lietuvos provin-cijoje buvo 671 jėzuitas (iš jų 192 klierikai — geras ženklas, liudijantis, kad Lietuvos jėzuitų provincija išliko nepaliesta dvasinės deka-dencijos, tebebuvo gajai, nes vien per 9 metus

Išveiškos literatūros vertimų klausimu

JURGIS GLIAUDA

Išveiškos literatūros iš tikro nėra. Kiekviena literatūra yra išsivys tautinės kultūros reiškinys. Bet štai, okupacinis ir primetinis Vilniaus žargonas kalba apie „sovietinę lietuvių literatūrą“. Tai tik sąlygų ir teritorijos pažymys. Jeigu jau taip, tai egzistuoja ir lietuvių literatūra už Lietuvos sienų. Tai išveiškos sąlygose kuriamoji literatūra. Sovietiniai žurokratai bijo tas dvi teritorines sąvokas sujungti vienybės. Iš tikro — kūrėba po prievaidavimu, ir kūrėba laisvėje — dvi savo prigimtimi skirtingos paukštės...

Šio rašinio tema: paliesti išveiškos literatūrinių veikalų vertimų, kitas kalbas labai sudėtingas kompleksas.

Didelė retenybė, tiesiog būtų stebuklas, jeigu pabaltiečio emigrantų rašytojo veikalų sudomintų stambi kitataučių leidykla, finansuotų to veikalų vertimą ir išleidybą. Ši privilegija rezervuota tik didelės tautos emigrantui. Dabar tai kuriozų matome kai kurių rusų emigrantų rašytojų atveju. Jų veikalus jau leidžia stambios Anglijos, Prancūzijos, Vokietijos, na ir JAV leidyklos.

Pabaltiečių trisdešimties metų rašytojų neleidimo padėtis, atrodo, dar truks gal trisdešimt metų. O kas iki šiol buvo padaryta — padaryta savo įgėmis, parzaniškai. Problema skauda, reikalinga išeities. O atrodo, jog iki šiol i vertimo reikalą žiūrima langvėdiškai, atšauriai, kaip

į kokio nors neuklaus rašytojų — liukso pakeidavimą. Atrodo, Lietuvių fondo biudžetė vargu ar egzistuoja rubrika, remianti literatūros vertimus. Iki šiol lietuvių išveiškai literatūrai pavydima ir menkūčio garso už lietuviško išveiškai: gėto ribų. Tai „istitukimmo“ problema yra sunkiai, kaip kronika liga, pagydoma. Tai pramatymo mąstymo sklerozė. Sunku suprasti, kad pusantramijoninis milžinas nesuranda dviejų trijų tūkstančių dolerių vertimams kitas kalbas paremti...

Lietuvių, latvių ir estų literatūra, kuri egzistuoja išveišioje, augo tarp jų tikroji tautų literatūra. Ji kuriama laisvės globoje, nekontroliuojama prievartinio režimo diktato, nepaliečiama režimo cenzorių žirklių. Tikrai

išveišios literatūroje — tai nėra neapdairus superlatyvas — gali išlikti ir išliks siužetai, temos, idėjos, kuriems nėra galimumo tapti literatūrinio veikalo atrama cenzūros šalnų.

Kita vertus: sovietinės priežiūros „globoj“ ir su sovietinių cenzorių žirkliams, ok. Pabaltij, greita narsiai eskapadiškų, ne i bendrą tonaciją peikalų, nestokoja aiškiai praežiminių, propaganda atsiuodančių knygų.

Trisdešimt cenzūrinio treningo metų priaugino naujus kadrus, kurie jau „pataiko i koją“; tas maršavimas tariamai nebe vulgarus. Tik atidūs stebėtojai at- randa šydu pridengtus tiesos iš- kraipymus. Tokie veikalai patin- ka valdžiai; masiniai jų tiražai, gausūs jų vertimai i kitas kalbas.

ir kada juos palyginti — jų tonacija užmušančiai monotoniška: uzbekai, turkmenai, latviai, lie- tuviai, net mikroskopiški mor- dvinai — jie visi vienaskambiai rusų kalbos vertimuose. Tai at- ranka, tai stropus jų treningas rikuotis vienon eilėn. Tokie vei- kalai ir tokie rašytojai — režimo atrama, tai staliniško posakio „sielų inžinerijos“ atūga.

Liesdami mūsų kalbos sovieti- nes knygas, matome kokias buvus idėjinę mizeriją Nepriklausomos valstybės, Lietuvos, idėja, kokie visad niekšai buvę „nacionalisti- niai buržua“, kaip badmiriavo laisvės metais „liaudis“... Ir kokia prakliniai didi broliškų Mask- vos tautai Užtenka paminti mūsų Baltuši, Bubni, Marcinkevi- čius, Mieželaitį, arba latvių — A. Upiti, A. Grigulį ir V. Lac- piplamus honorarais i titulaus — ir nebus sunku suprasti, kad čia literatūra tapo režimo tarnaitė.

Nesunku suprasti, kad tokių veikalų vertimo politika yra stip- rus politinės propagandos varpų gaudesys. Atsiranda ir didelio ta- lento žmonių, kurie yra godūs šlovei ir pinigui. Tai natūrali ne- laisvos literatūros padėtis.

Siuo metu tik išveišios litera- tūra laisvės šalyse tėra absoliu- čiai laisva, atvira formai, siuže- tui, idėjai. Su pastenkinimu mes

stebime jos daugiaspalviškumą, įvairiopumą, idėjingumą. Bet... iš- eivijos literatūra leidžiama labai negausiai auditorijai. Tėvynės iš- eivijos knygų neleidžia. Be verti- mų i kitas kalbas ta literatūra skaudžiai netenka apeliacijos i pasaulį ir tiesos skelbimo momen- tų. Be vertimų ji netenka i liu- dijų elemento. Periodikoje be- veik nereklamuojama, trumpam atgultanti ant knygnešio stalo, ji pasidaro gailiu „nekilnojamu turtu“, kol, apriūšusi, grįžta i leidejo sandėlius.

Taip ta kuriozišką padėtį man nusakė daug rašytojų ir leidejų. Premijimų, konkursų šurmuli- liai igauna spektaklio pavaizdį, be gilesnio poveikio visuomenei.

Išveišia savo paskirtimi yra pa- siuntinystė, apeliacija, tiesos skel- bimas. Pabaltiečių išveišia nėra oportunistinė išveišia. Idėjinis vei- kimo pradus nusako jos gyvybė.

Išveiškos literatūros pasiunti- nystės momentą gerai suvokė es- tų išveišia. Estai turi veiklią verti- mams i kitas kalbas remti specialią instituciją: „The Esto- nian Translation Fund“. Šis fon- das buvo pavadintas Roberto Te- ene vardu, kuris buvo pagarsėjęs meistriskais estų literatūros (pro- zos ir poezijos) vertimais i suo- mių ir švedų kalbas. Robert Te- ene įvedė i kitakalbį visuome- nę šiaip kukliatirą estų knygų.

Estų literatūra tapo organiškai sava suomiams ir švedams. Taip suartėja geografiniai kaimynai. Mums gi iki šiol terra incognita estų ir latvių išveišioji litera- tūra, tolygiai jiems svetima mū- soji. Vertimais geriau pažistame Lotynų Amerikos egzotiką, ne- gu estų ar latvių išveišios buitį.

Estų romanistas Arved Viirleid paskyrė savo sėkmingai parduo- damos knygos „Kapai be kryžių“ honorarus šiam estų vertimų fondui. 1000 dolerių premiją ga- vo vertėjas Martti Rauha, ku- ris septyniolikos metų laikotar- py vertė estų autorius i suomių kalbą. Kaip tai būtų keista mums skirti lešas ir dėmesį vertėjui, ku- ris versta mūsų autorius i kurio nors Lietuvos geografinio kaimy- no kalbą! O juk tai yra kultūri- nio kaimyninių tautų santarvė.

(Nukeita i 4 pusl.).

Aurelijus Prapuolė

Svajonė (Aspeno Don Kichotai)

Iš aštuntosios Lietuvos motraukų parodos M. K. Čiurlionio galerijoje, Jauni- mo centre, Chicagoje

Pranas Visvydas

JUDEJIMAS

Ar bus prisikėlimas
tikrai judėjimas iš trikampio
i apskritimą?

Kasdien, pažėręs akmenėlių saują,
velkuos pasakui Nėtinios vežimą.
Pirmieji sąlyčiai pradina be reikšmės.

Ar verta taip daryti? — klausiu.
Ar verta laukti įveikimo
nuo gruodžio iki sausio?

Praslinkus bandymo laikotarpiai,
vėlyvos viešnios vakarėjant pasirodys.
Jų basos kojos sužydės nakties koralius.
Tarp uolų įsitaisę, lyg žvejys žūrelių
verdenėn, kur sudūta abejonių salos,
kur varganais keliavimais jau netinka tie
verkšlenimai su kranto elgetom, nei tie
broliavimai su pagiežos vėjais... Ak,
turėti šitame nemaldomas troškimas
paliesti seno slenksčio medį, už kurio
kraupios nakties žvejonė pereina
i keturkampio apskritimo globą.

POLIFEMO AKIS

Pažvelk i Polifemo akį,
pamatysi keršitą.
Pažvelk i Poseidono kaktą
ir išvysi vėtroš šėlsmą.
Taip pat pažvelk
i kilmę veldą jos —
mokykloje stovėjo prie lentos,
su liūdnaiom akim
ir geltonais plaukais,
vėliau nuėjo rudenio laukais
i sūrių Poseidono erdvę.
Pažvelk atidžiai. Patylė!
Susimąstyk. Tuomet
paklausk: Kodėl
nuėjo rudenio laukais,
palikusi tavę prie židinio
lieponos plazdėjimo regėti
siaubingą Polifemo akį,
mipieštą ant juodos lentos?

BURLAIVIŲ ATSIŠVEIKINIMAS

Dailininkai G. G.

Įlgai neliekame svetingoj
priepilaukoj: dievai
Eladoj davė būrėms geismą
veržtis i galingą jūrą.

Kuomet mėnulio diaskas žiūrė
pro skliando mėlynumą
i suolo atšvaitų geltoną,
ir vairo laivas rauduonoja-
mus apima harmonija sūrioji —
pradžia viltingo lėkimo.

Omai pakyla trikampiai,
ir valčių sonai
musluogia vandeniu stiebai
prasiskverbia pro sapno monus.
Sudė, geroji būsenai!
Išaugojai dievačių palikimą
ir tik už dvasios duoną
tapai gyvybė mūsų.

PENKTUOJU GREITKELIU

Kiekvienas paukštis turi
savo tikslą, brangioj.
Užsirašyk: kelių penktuoju
i šiaurę tegu skrieja tavo gados;
prie liparių parko išvažiuos,
i dešinę pasuks ir po to lėtai
draugystės tiesumui tik vieną mylią
i kulių teterimo gūbtą.
Iš tolo pamatysi oleandro krūmą,
pražydusį kaip mano mintys.
Vidudienio gatvėlė bus rami,
ir saulė žies tikrausiai —
kaip būna šitame krašte pavasarį.
Galvoju apie tai lyg vaikas —
O kas erdvę yra mielesnio
už mylimosios sutikimą?!

bendras jos narių skaičius pakilo net 83 na-
riais). Taigi, iš 671 jėzuitų 1770 metais save
silaikė lietuviais arba žemaičiais 290 arba 43
proc. (prieš 9 metus buvo 38 proc.), lietu-
viškai mokėjo iš jų tik 158. Kadangi kiti 22
lietuviškai ir nežemaičiai irgi vartojo lietu-
vių kalbą, bendras lietuviškai mokančiųjų
skaičius tais metais buvo 180 arba 27 proc.
(prieš 9 metus buvo 30 proc.). Išvada: didė-
jant lietuvių, įstojančių i jėzuitus skaičiui,
mažėjo jų mokėjimas lietuviškai.

Kartais prikišama, kad Vilniaus univer-
sitetui studijų programoje anuomet nebuvo
lietuvių kalbos nei literatūros paskaitų. Bet
jame niekas nedėstė nė lenkų kalbos, — kaip
ir Paryžiuje tuomet dar nebuvo specialių
prancūzų kalbos paskaitų. Tikrai lotynų,
graikų ir hebrajų kalbos buvo pilnateisės
universitetinės disciplinos. Iki maždaug
1730 metų Vilniaus jėzuitų kataloguose
neminimas joks modernių kalbų profe-

sorius. Nuo to laiko jau nurodomi prancūzų
kalbos, kiek vėliau ir vokiečių kalbos dėsty-
tojai. Lenkų, lietuvių ar rusų kalbų profe-
sorių tame laikotarpyje visiškai nebuvo.

Tačiau, kaip jau buvo pastebėjęs Jurgis
Lebedys ir kiti mūsų kultūros istorijos tyri-
nėtojai, lietuvių kalboje buvo lavinamasi
specialiose šiam tikslui sudarytuose būre-
liuose, vadinamosese akademijose. J. Lebe-
dys įrodė tokį būrelį buvus Vilniaus jėzuitų
noviciato namuose. Pereitais metais „Kul-
tūros baruose“ 7 nr. Eugenija Ulcinaitė
atkreipė dėmesį i porą užuominų istorijos
šaltiniuose, kurios leidžia padaryti išvadą,
kad panašūs lietuvių kalbos būreliai (akade-
mija) veikė ir Vilniaus universitete. Tokios
akademijos — moksle pažangusių studen-
tų studijų dalykuose lavinimosi būreliai —
buvo įprastos dalykas jėzuitų mokyklose,
juos numato ir jėzuitų mokyklų statutas —
„Ratio studiorum“. Gaila, kad neturime duo-
menų pasakyti, ką ir kaip veikė panašūs
būreliai Vilniaus akademijoje.

Žadėjau savo paskaitoje nesileisti i
smulkmenas. Bet, tikiuosi, atleisite man ne
visišką pažado išpildymą. Turėdamas keletą
dar neskelbtų duomenų apie lietuvių jėzui-
tus Vilniaus universitete apie jų lietuvių
kalbos mokėjimą, nenorėjau jų nutylėti.
Ypačiai, kad ir šie keli skaidai aiškiai
parodo universiteto reikšmę mums, lietu-
viams. Tai tik papildoma visas lig šiol turėtas
žinias, pvz. apie pirmųjų lietuviškųjų knygų
paciųje Lietuvoje pasirodymą kaip tik
universiteto aplinkoje, apie lietuviškų kate-
kizmų, evangelijų, maldaknygių, postilės,
giesmyno, pamokelių knygų (t.y. Punktų
sakymo), net žodynų ir vėliau gramatikos
išleidimą, — ir visa tai daugiausia univer-

siteto profesorų paruošta, išleista, išpla-
tinta. Tais leidiniais naudojosi visa Lietu-
vos dvasiška, Lietuvoje apaštalavimo
darbą dirbusios vienuolijos (pranciškonai,
bernardinai, dominikonai, karmelitai ir kt.).
Nėra abejonės, kad Vilniaus universitetas
įvairiais būdais nemaža prisidėjo prie lietu-
viškumo, ypačiai Lietuvos kaime palaiky-
mo. Ir kaip tik iš to kaimo atgimė ir nau-
joji Lietuva, kurios vaikais mes visi esame.

Beveik nieko čia nebuvo sakyta apie
Vilniaus universitetą kaip mokyto-
mokslo įstaigos reikšmę Lietuvai. Neno-
rėjau vėl kartoti to, apie ką rašo visi, kurie
šiais metais prisimena Vilniaus univer-
sitetą sukuriant: apie filosofijos mokslo raidą,
apie įvairias literatūros studijų sritis: mora-
linę teologiją, dogmatinę arba scholastinę
teologiją, kontroversinę teologiją, egzegzę,
patristiką, apie teisės fakulteto įsteigimą ir
veiklą. Kaip tik teisės fakulteto išlikimas
per visą akademijos laikotarpį yra pasta-
rųjų metų atradimas. Ir aš pats, anksčiau
manęs, kad po XVII a. vidurio nelaimių aka-
demijoje niekas daugiau nebedėstė civilinės
teisės, turėjau tą nuomonę pakeisti. Iš tik-
rųjų ir XVII a. antroje pusėje ir XVIII
amžiuje Vilniuje buvo galima studijuoti ir
įgyti mokslo laipsnius tiek iš kanonų teisės
atskirai, tiek iš abiejų teisų (bažnytinės ir
civilinės) drauge. Taip pat yra ženklų, kad,
dar jėzuitams vadovaujant, Vilniaus
universitete pradėta dėstyti kai kurios medi-
cinos disciplinos, nors atskiros medicinos
fakulteto tuomet dar neatidaryta.

Svarbiausia, kad su savuoju universitetu
Lietuva įsijungė i kultūringųjų Europos
tautų šeimą. Vis daugiau Lietuvos gyven-
tojų išmoko ne tik skaityti ir rašyti, bet ir
sėkmingai reikštis viešajame gyvenime.
Štai Jonušo Radvilo, Vilniaus kašteliono,
dvaro aktuose 1621 metais nurodoma, kad iš
48 jo dvariškių tikrai vienas Ivanas Jasick-
kis nemokėjęs rašyti, ir iš 45 patarnautojų
(arba kambarinių) tikrai 4 buvo beraščiai

(plg. H. Wisner, Najjaśniejsza Rzeczpospoli-
ta, Warszawa 1978, 244). Arba kiek vėliau
ilgus metus buvęs Lietuvos kancleriu Alber-
tas Stanislovas Radvilas, nors pasaulietis,
taip puikiai mokėjo lotyniškai, kad ta kalba
rašė knygas ir paliko labai įdomų apie savo
kaip kanclerio darbus ir tų laikų įvykius
dienoraštį. Jį lenkai neperseminai išleido
keturiuose tomuose. Ir taip daugybė kitų
Lietuvos vyrų savo išsilavinimu nedarė
gėdos tautai, kuriai jie atstovavo.

[Skliausteliuose čia galima pastebėti, jog
to paties negalima pasakyti apie šiandienio
Vilniaus universiteto profesorių humanita-
rinį išsilavinimą. Štai, pereitų metų pabaig-
goje teko matyti universiteto vardu išspaus-
dintą ir paties jo rektoriaus pasirašytą
pasveikinimą su Naujaisiais jubiliejiniais
1979 metais. Tarp įvairiomis kalbomis
išreikšto linkėjimo „Laimingų Naujųjų
Metų!“ yra ir lotyniškasis, kuris taip para-
šytas: „Felix Novus Annus!“, o turėjo būti
„Felicem Novum Annum“, — suprask: „opta-
mus“. Tokių lotynų kalbos „perliukų“, kaip
pvz. kitoje vietoje „domus professorus“, kai mes
jau antrosios klasės gimnazistai gerai žino-
jome, jog „domus“ yra moteriškosios gim-
nės, — taigi, tokių perliukų gan dažnai
galima rasti dabar Lietuvoje leidžiamuose
mokslo veikaluose ir straipsniuose].

Svėsdami Lietuvos universiteto 400 metų
jubiliejų, galime vertai didžiulius tuo, ką
nuveikė mūsų protėviai anais dažnai sun-
kais karų, ligų, nelaimių nuolat ele-
giams, kartais tiesiog dramatiškai įtemptais
laikais. Tačiau senoji universiteto
tradicija įpareigoja ir jo dabartį, kviečia
visus būti atvirais laiko dvasiai ir žmonijos
pasiekimams mokslo laimėjimams, bet tuo
patiu ugdyti pilnutinį žmogų, galintį laisvai
reikštis ir kūrybingai bręsti ne tik kūnu, bet
ir dvasia, turintį visas sąlygas laisvai įsiek-
koti tiesos ir siekti laimės.

(Pabaiga)

Prof. Pranas Visvydas, dailio profesorius Lietuvos
Instalacijų mokslo akademijoje suvažiavime, atidarius
Vilniaus universiteto 400 metų sukaktį, 8 m. rug-
sėjo 2 d. Jaunių centre, Chicagoje.

Nuotr. V. Novickas

8

Cia, žinoma, kas galėtų klausti: ką
tuomet reikšė terminas „lituanus“? (Del ter-
mino „samogita“ nėra abejonių: jis reikšė Ze-
maitijos gyventoją; ir be to beveik visi
žemaičiai dar mokėdavo lietuviškai). „Litu-
anus“ vadinosi ne kiekvienas Lietuvos
Didžiosios Kunigaikštystės gyventojas, nes
tuose pačiuose kataloguose dažnai autin-
tama nuoroda „ruthenus“, kuria, atrodo,
norėta pasakyti, kad tasai yra nelietuvis, o
gudas. Lietuviais vadintieji buvo dau-
giausia kilę iš etnografinės Lietuvos, išsky-
rus Žemaitiją. Kaip tik iš rytinių Lietuvos
sričių kilusieji bus dažnai nebeimęję lietu-
viškai. Kalbinis nutautėjimas ten pasidėjo,
kai buvo jaučiamas jau XVIII amžiuje ir
ypačiai pažengė i priekį ypačiai XIX amžiu-
je.

Antra išvada: ir po 200 metų jėzuitų
veiklos, palyginus, dar daug Lietuvos
gyventojų — ne tik valstiečių, bet ir bajorų
mokėjo lietuviškai, — kur kas daugiau
negu lig šiol buvo manyta. Kaltinti Vil-
niaus universitetą esmingai prisidėjus prie
Lietuvos lenkinimo, man atrodo, jokių būdu
negalima; priešingai, universitetas pirmai-
siais dviem šimtmečiais gerokai prilaikė
lenkinimo bangos veržimąsi i Lietuvą.

Laiškas iš Los Angeles

Vilniaus šviesai skirta muzika

Mielas Kazimierai,

Pagrįstai teiraujies apie užsėdintą Bruno Markaičio kūrinį koncerto įvertinimą. Tiesiog nepatogu, kad "Draugo" kultūriniam priede toks reikšmingas įvykis — muzikinis Vilniaus universiteto 400-čio paminėjimas Los Angeles mieste — praėjo negirdomis. Juk šiame spektaklyje pirmą kartą atliktas naujasis Bruno Markaičio kūrinys "Sonatos ir fugos" pagal paties ciklinio rinkinio eilę, kuriose apdainuojami dvasiniai susitikimai su Čiurlioniu.

Taip atsitiko — recenzija liko neparašyta. Į koncerto salęėjau negalvodamas, kad reikės ką nors aprašinėti. Iš rengėjų — Los Angeles menų santalkos ar šantakos, kaip skelbiama programoje — niekas ir nekvietė rašyti apie renginį. Tiesą pasakius, kvietimas būčiau bandęs išsisukti. Ne mano nosiai gili, sudėtinga kūrinio muzika. Esu tvirtai įsitikinęs, jog tokio kalibro koncertus gali įvalgiai aptarti tik muzikologas arba rašytojas su paaukščio klausu ir lakiu plunksna. Man tų savybių trūksta.

Šia proga ne pro šalį priminti rengėjams, jog muzikos spektaklių įvertinimas dažnu atveju irgi reikalauja tam tikro pasirodymo. Kartais net dalyvavimo generalinėje repetitijoje. Todėl būtina iš anksto susitarti su numatyta kritiku. Po įvykio parašyti žinogų viską aprašyti yra bergždis dalykas. Ta prasme ir laikraščio redaktoriai turėtų pasistengti.

Kaip ten bebūtų su uoliais rengėjais, komp. Bruno Markaičio muzikinis pasiekimas yra įgalia aktualus. Koncertas buvo jubiliejiškai apgaubtas šventumo skraiste. Juk viskas sukosi apie mūsų dvasinės šviesos židinį — Vilniaus universitetą. Spektaklis įvyko senoviskame, taigi deramai prakilniame Wilshire Ebelle te-

atre rugsėjo 23 d. Nežiūrint karšto sekmadienio popiečio, suėjo maždaug visa Los Angeles ir apylinkių lietuvių šviesuomenė. Džiugu, kad jos tiek daug. Generalinis Lietuvos konsulas Vytautas Čekanauskas tarė svarų sveikinimo žodį. Salėje tvyrojo tvanka — todėl šoninės durys buvo praviros. O vėduoklės, kaip senovės laikais, šiureno ponių tarpe.

Kaip matai, iš įpratimo padrikai dėstau dar neatsiūsius žiūroviskus išpučius. "Sonatų ir fugų" muzika iš tiesų pavirto tik sonatomis. Mat, "Pirmąją fugą" turėjęs dainuoti bosas Rimtautas Dabšys iškrito (nepasirovėjęs).

Abi sonatos — Saulės ir Jūros — sklandžios, bet su įtampa iš eilės padainavo mezo-sopranas Janina Čekanauskienė ir sopranas Birutė Dabšienė. Reikia pagirti solistes, išmokusias taip nelengvas partijas. Nepasakysiu, kad pastarieji dalykai mano sąmonėje būtų palikę neišdildomą atgarsį. Kas kita su sekančia "Daina be žodžių" — Rondo saltante. Ją be pretenzijų pavyzdinai paskambino pianistė Anita Swarengienė. Tai tikrai žavinga kompozicija. Kom. Markaitis turėtų dažniau panaudoti savo pojūtį grakščiai linijai.

Šnekėti apie "Sonatų ir fugų" muzikinę struktūrą neįmanoma: veiklas nebuvo atliktas išties. O jeigu ir būtų, atrodytų, viskas rėmėsi cikline kelių kompozicijų virtine. Programoje pažymėta: Muzikinė trijų dalių poema sonistams, fortepijonui ir kameriniam orkestrui. Ar "Daina be žodžių" yra šios poemos epilogas? Jei ne, tokio grožio epilogas būtų nepakenkęs. Aš manau, kad dainuojamų tekstų aktoriams paskaitymas irgi praverstų. Šitaip pro sudėtingos muzikos tankų audinį prasiskverbtytų lyrinės frazės vaizkumas. Susitiktų ne

vien muzika su Čiurlioniu, bet ir poezija su muzika.

Esu jau anksčiau bažnyčioje girdėjęs Bruno Markaičio "Missa Sancti Casimiri". Dabar antroje koncerto dalyje šių Mišių atlikimas ir klausytojiskis įsiviniamas praėjo kur kas paveikiau. Tai per dūm koncertinės Mišios: su kameriniu orkestru, fortepijonu, solistais, taip pat su scenovaidžio klasiškais kolonomis ir žvakidėmis, su plačiu muzikiniu mostu, apimančiu ir bažnytinės muzikos pradmenų paprastumą, ir baroko bei klasikos intonacijas, ir šiuolaikinį raizgų garsų persipynimą. Gal taip ir turi melstis ir giedoti dabartinės žmogus — su dvasinės kultūros istorine pilnatimi?

Sv. Kazimiero Mišių giedotojų: Birutė Dabšienė, Janina Čekanauskienė, sopranas Pamela Scanlon, tenoras David Hart ir bosas Rimtautas Dabšys. Pianistė — Anita Swarengienė. Kameriniame orkestre matėsi lietuviai: violončelistė Jūratė Raulinaitė ir smuikininkas Raimundas Mickus.

Bruno Markaitis yra daugiausia kompozitorius. Jis neužsisiklėndžia savo lute. Priešingai: su skvarbia muzikine nuovoka ir organizaciniu ryžtu stengiasi ištūnėti pasaulį dosniai pažerti iš visų epochų ir iš mūsų amžiaus paveldėtą muzikinį garsyną. Šitoks turinimas, veržlus Markaičio kompozicinis sužetetas, be abejo, atliekams suteikia sunkumų. Visą kartą išbalansuoti reikia daugelio repeticijų. Besiklausant koncerto, buvo jautiamas, kad galėjo ju būti daugiau. Vietomis taip ir liko neišryškintais grojamos muzikos briaunų žibėjimas.

Dvikalbis programos sąsiuvinys sudarytas gerai. Idėta Vilniaus universiteto istorijos santraukėlė ir Bruno Markaičio muzikos apibūdinimas. Gaila, kad tekste knibėjo korektūros klaidų knypava. Argi taip sunku sumedioti lietuvių kalbos korektorių? Siuo ir baigiu. Linkiu šeimai, kuo dažniau susilaukti savų kompozitorių kūrybos koncertų.

Pr. Visvydas

Alfonso Petrusis

Prie Pacifico (La Jolla, Calif.)

Iš aštuntosios Lietuvos nuodraukų parodos Chicagoje

Meistro dirbtuvėje

(Atkelta iš 2 psl.)

lygiškumas" kaip svarbi rašytojo priemonė pasiekti savo kūrinio meninio apibūdinimo, vaizduojamos tikrovės įprasminimo, panaudojant alegoriją, simbolius, simbolinius įvaizdžius ir įvairius motyvus, kurie vienija kūrinį (žr. Stasys Lipskis "Magiškas kristalas (Sąlygiškumo problema lietuvių prozoje)" Pergalė, 1978, Nr. 8, 142 - 152). Neįsivaizduojama, kad pabrėžia kūrinio priklausymą estetinei kategorijai, tamsesnį knypavą. Argi taip sunku sumedioti lietuvių kalbos korektorių? Siuo ir baigiu. Linkiu šeimai, kuo dažniau susilaukti savų kompozitorių kūrybos koncertų.

Pr. Visvydas

alizmo priemonių arsenalą" (Lipskis, 152). Nors didaktizmo svarbos niekas neginčys nė Vakaruose, vis dėlto tai tik vienas fantastinės literatūros polių. Antras jos polių nuo neatmenamų laikų yra buvęs estetinis — rašytojas seka impulsą sukurti pasigrožėjimo vertą objektą, suteikti skaitytojui pasitenkinimo ir arsenalų pildymu neužiūima. Norėtu teigti, kad Jankaus kūrybos savita vertė yra kaip tik šio antrojo polių saugojimas ir puoselėjimas. Jankui nesvetimas, aišku, ir didaktinis momentas, bet jis didaktinio momento nestumia į priekį. Tad, jeigu ne žvelgsime į "Anapus rytojaus" pasitaikantį idejų deklamavimą, kaip centrinį visam kūrinui, turbūt sutiksime, kad Jankus beveik vienas iš mūsų dabartinių rašytojų praktikuoja tą kryptį pasakojimo mene, kur pasakotojas, užuot pasinėšęs taisyti ir smerkti pasaulio negeroves, pirmiausia susitelkia ties savo amatu ir džiaugiasi galįs padaryti ką nors gražaus. O toks džiaugimasis nepastebimai pereina į džiaugsmą žmogiška būseną episkritai, kurin įtraukiamas ir skaitytojas.

Vertimų reikalu

(Atkelta iš 3 psl.)

pranašė už militarines santarves...

Lietuvių šeimijos literatūrai (proza, drama, poezija) tinka būti vertinamai į kitas kalbas. Čia netgi neturi jokio primato vertimas į didžiulės tautos kalbą. Visas tai plečia kultūrinės įtakos sferą, iš dabartinės nežinomybės iškelia tas lietuviško leidinio dalis, kurios panarintos nežinomybės. O juk kas nežinoma — visad svetima, neatpažinti. Būdamas maža tauta, mes turime labai vertinti mažųjų tautų kultūrinius turtus. Mes esame pervargę milžinų atakose, idėjose ir intencijose. Antra vertus, ne iš nuobodžių politinių traktatų ir ekonomikos santraukų tauta įgyja simpatijų kitai tautai, bet iš meno veikalu, iš grožinės literatūros pažinimo. Vertimas į kitą kalbą yra stambus kultūrinis politinis aktas. Tai yra laisvos ir turtingos šeimijos pareiga ir privilegija pastebėti ir apvaldyti tai savo tautos interesu naudai.

Greta partizaninės veiklos šiam kultūrinės įtakos plėtos sektoriuje tikty organizuoti specialius fondus, aktyvius stimulius, kad tik spiečiai nors ir kukliu leidiniu, vertimu, paplistų įvairiose kalbomis, įvairiose visuomenėse. Juk nešame į kitakalbę visą mūsų kultūros ir literatūros turą, bet šeimijos misijos dalis.

Hamiltono lietuvių teatro viešnagė Chicagoje

Penkis Dulskeidės moralė, Gabrielė Zapolska, 3 v. satyrinė drama. Aktoriai: Elena Dauguvietė, Antanas Mingėla, Kęstutis Kalvaitis, Danutė Kudabaitė, Ina Kudabaitė, Marija Kalvaitienė, Dalia Jonikaitė, Teresė Kalmantavičienė, Vida Juozaitė, Rezisierė — Elena Kudabienė; dekoratorius — Kazimieras Mikšys; grimas — Stasio Ilgino; šviesos — Arturo Cockmano. Pastatymas — Aukuro, Hamiltono lietuvių teatro, Chicagoje, Jaunimo centre, 1979 m. lapkričio 4 d.

Jei praeitą sekmadienį Chicagoje matėme ištisą trijų veiksmų vaidinimą, tai galime būti dėkingi dviem priežastim. Pirmą — vieno žmogaus meniniam ir organizaciniam darui. Antrą — aplinkos palankumui meno aršiai. Šiuose reikmose randame individą — Elena Dauguvietę-Kudabienę, dirbančią pelankio teatro aplinkoje. Rezultatas — visas spektaklis. Šios satyrinės dramos tematika nukelia žiūrovą į ankstaus dividešimto šimtmečio laikotarpį. Tokią pjesę Chicagoje aktorai — tie, kurie dar kartą nuo karto pasirodo scenoje, — kaikin ar pajudintų, sakdami, kad tai senas dalykas. Bet ši tema tapo gyva realybe spektaklį mačiusių vaizduotėje.

Dabar girdime, jog mūsų jaunimas nesidomi praeitimi. O čia scenoje pamatėme, jog jie puikiai supranta ir interpretuoja tą praeitį. Visi jami aktoriai, o kai kurie tiesiog išskirtinai, mums tai įrodė.

Kalbant apie mūsų jaunuosius aktorius, negalima nepaminti jų lietuviškos tarties, nes ji scenoje ypač išsiskiria. Savo darbe turėdama sąlytį su fonetika, žinau, jog angli k. įtaka mūsų jaunajai kartai yra neišvengiamas dalykas. Bet taip pat žinau, kaip buvusi aktorė, kiek

laiko praleidau, betalsydamas savo pačios fonetiką būtinam perėjimui iš lietuvių į anglų (baltų). Ir patyriau, jog visa tai įmanoma. Jei ne visiškai pavyksta "išprosinti" vienos kalbos fonetikos įtaką kitai, tai bent galima ją gerai palyginti. Šio spektaklio atveju tai buvo ne režisierės darbas, kuri ir taip buvo visur lyg "superwoman", atliekanti ir pagrindinę rolę, ir režisierę, pareigą, ir daugiau visada praverstų, jei įmanoma, pasikviesti lietuvių, anglų kalbos fonetikos žinovą, kuris parodytų, kame glūdi svarbieji fonetikos skirtumai.

Pagrindinėj rolėj Elena Dauguvietė įrodė, jog ji yra puikūs charakterių aktorė. Jina domilnavo visas mizanscenas, išskyrus tas, kurios vyko su Antanu Mingėla ir pirmajame akte užbaigimo scenoje su Marija Kalvaitiene. Čia ji nebuvo solistė, bet dainavo mizanscenoje duetą su mūo lygiu. Visa tai liks mūsų mintyse ilgą laiką.

Režisūra buvo aiški ir įvairi. Iš programos nežinojau, jog režisierė Elena Kudabienė yra pati Elena Dauguvietė, kuri vaidino pagrindinę rolę. Vaidinti ir kartu režisuoti yra nepaprastai sunkus darbas. Abu šie darbai čia buvo puikiai atlikti. Ir užtat šitai apimimui verta "superwoman" vardo.

K. Mikšio dekoracijos tiksliai priminė laikotarpio foną. Kartais tik norėjosi ryškesnio apšvietimo, bet tai techniškas dalykas, kuriuo pasitiktų negalima, išvaziavus iš savo kiemo. "Aukuro" sveikinam ir lietuvių kitalais metais. Būty gerai, kad tai taptų tradicija — ir Hamiltono lietuvių teatro teatras atvažiuotų į Chicago dažniau.

Nijolė Martinaitė

Šių metų lietuvių nuotraukų paroda

Lietuvių fotografų metinė paroda šiovišioje jau turi savo istoriją, savo tradiciją ir organizacinę struktūrą. Štai, Jaunimo centre, Chicagoje, šiemetinė jau yra aštuntoji. Jas pradėjęs organizuoti ir palaikminga fotografavimo "liga" užkrėtęs daugelį Algimanto Kezys, S. J., sukėlė tokį meniško fotografavimo sąjūdį, kad pastarosios metinės parodos atsiranda ir be tiesioginės jo rankos — jos puikiai jau suorganizuojamos kitų, Algimantui Kezui daugiau ar mažiau nuosėleje tik džiaugiantis pasėtos sėklos derliumi.

Šiemetinė paroda keliais atžvilgiais yra net išskirtinė. Pirmiausia — ji vyksta ne buvusioje Čiurlionio galerijoje (Jaunimo centro "rūsyje"), bet visose trijose dabartinės M. K. Čiurlionio galerijos salėse. Ekspонатų čia nereikia ankštai sugrūsti, nereikia naudoti pridėtinųjų stovų, nuotraukos laisvai ir labai estetiškai išsitiesia erdviose galerijos sienose. Žinoma, ir apšvietimas šiose patalpose kur kas geresnis, negu ankstesnėse. Apskritai parodos estetiniam išpučiui labai daug reikšia galerijos papuošimas skulptūrinių pjedestalių kombinacijomis, ant kurių padėtos gėlių puokštės, priderintos prie lietuviškų juostų detalės ir pan. Už tokį neatkistinį, bet labai reiklų visos parodos ir galerijos patalpų apipavidalinimą tikrai vertas padėkos šiemetinis parodos organizatorius Stasys Žilėvičius ir visi jo talkininkai.

Kokią mūsų meninės nuotraukos situaciją ir jos šiandieninius poslinkius liudija šių metų paroda? Pirmu žvilgsniu jau galima

pastebėti, jog palyginus su ankstesnėmis, joje mažiau visu tyčių techniškių eksperimentų ir iš jų išplaukiančių siurrealistinių objektų bei formų. Pačia geriausia prasme šiemetinėje daugiausia to, ką tiesiogiai užgriebia paties žmogaus akis be jokių technikos pokštų tarpininkavimo. Ir fotografuojama labiau ne koks dirbtinai sukurta abstraktas, o natūralus, gyvenimiškas objektas. Užgriebiamų temų poslinkis yra

(gal lietuviams tai būdinga?) pabrėžtinai lyriškas arba bent artimai susilietęs su romantiškojo realizmu. Tai labai akivaizdu gausiuose peizažuose, gamtos ir architektūros detalėse.

Parodoje pasigendame stipresnio paties žmogaus portretinio akcento. Žmogaus veido tema visada buvo pačių didžiųjų fotografų mėgiamausia ir tiesiog neišsamiama. Šiemetinėje parodoje tikro portreto beveik kaip ir nebuvo.

Taigi vienoje vietoje, išsiūrejus į pluoštą lietuviškojo Mar-

Olandų kolonijoj, Michigano valstijoje

Nuotr. Alg. Kezys, S.J.

Leidžiami Juozo Brazaičio raštai

Prieš penkerius metus mirusio literatūros kritiko, visuomenininko ir politiko profesoriaus Juozo Brazaičio raštai pradeda būti leisti. Jo rašiniai, išmėtyti nepriklausomos Lietuvos ir laisvo pasaulio periodinėje spaudoje, taip pat išėjo ir atskiromis knygomis, kaupiami ir jų sudarys keli tomai. Redaguoja Alina Skrupakienė ir Česlovas Grincevičius. Pirmas tomas jau parengtas ir atiduotas spaudai. Į tomą įeis visa, kas pavyko užtikti Brazaičio (Ambrasevičiaus) plunksnos darbuos apie Tumą-Vaigantą, Aleksandrą Dambrauską - Jakštą, Simoną

Daukanta, Kristijoną Donelaitį, Antaną Baranauską, Vincą Plepiarį, Gabrielę Petkevičaitę - Bitę, Motiejų Valančių, Kazimierą Pakalniškį, Sofiją Pilibauskienę ir Mariją Lastauskienę, pasirašinėjančius Lazdynų Pelede, slapvaidžiu, Julijoną Lindę-Dobilą ir Antaną Smetoną. Leidžia J. Laisvę fondas lietuviškos kultūrai ugdyti.

Nauji leidiniai

• Antanas Rubšys, KARTAS I NAUJAJI TESTAMENTAI. Antroji dalis. Išleido "Krikščionių gyvenime" 1979 m. Kalbą tikrino Petras Balčiūnas. Žemėlapius paruošė Juozas Andrius. Meniška apipavidalino ses. O. Mikailaitė. Nuotraukos Antano Rubšio. Spausdino N. P. Mėrijos seserys, I. C. C. Putnaitis, CT. 06260. Knyga kietais viršeliais, 424 psl., kaina — 9 dol., gaunama ir "Drauge".

Leidinio didieji aktyviai yra tik: I. Bendrija lietuvių ir pasaulio, II. Bendrija organizuojama, III. Bendrija hierarchinė santvarka, IV. Bendrija kovos lauke, V. Bendrija maldos ir dora, VI. Tikras Dievo garbinimas, VII. Tikrojo Dievo tauta: Evangelija pagal Matą, VIII. Naujas gyvenimas: Evangelija pagal Joną, IX. Bendrija pasaulinėje istorijoje: Luko raštai, X. Bendrija ir amžius pabaigai.

Gale dar pridėta: Žemėlapis ir braižinių sąrašas, svarbės literatūra, naudotų šventraščių citatų sąrašas ir vardynas.

— New Yorko arkivyskupijos yra 2,702 kunigai, 1,825,000 katalikų, 410 parapijų, 533 kopijūnos.

R. Balčiūnas

Rytų moterys